

❖ בהיתר להסתכן בשעת מלחמה

ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש מיד כל היה אדרשנו ומיד האדם איש אחיו אדרש את נפש האדם. (בראשית ט', ה')

הנצי"ב בפירושו "העמק דבר", כתב: "מיד איש אחיו. פירש הקב"ה אימתי האדם נענש, בשעה שראוי לנהוג באחיו. מה שאין כן בשעת מלחמה ועת לשנוא, אז עת להרוג, ואין עונש על זה כלל, כי כך נוסף העולם. וכדאיתא בשבועות (ל"ה:): מלכותא דקטלא חד משיתא לא מיענשא. ואפילו מלך ישראל מותר לעשות מלחמת הרשות, אף על גב שכמה מישראל יהרגו על ידי זה". - ובפירוש "הרחב דבר" הוסיף הנצי"ב: "והיינו דאיתא בקידושין (מ"ג.) מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו, כך אוריה החתי אי אתה נענש עליו. ויש להבין הדמיון. אבל באשר אוריה לא היה באמת מורד במלכות, אלא שדוד המלך דנהו למורד במלכות, וקאמר שיש למלך רשות לזה כמו שהיה לו רשות לעשות מלחמה עם בני עמון".

בראית הנצי"ב מסוגיא דשבועות ל"ה ע"ב

א) הנה בעיקר ראיית הנצי"ב מסוגיא דשבועות (ל"ה:) מלכותא דקטלא חד משיתא לא מיענשא, דחזינן דבשעת מלחמה אין עונש על הריגת אדם. מצינו בפוסקים שדנו על פי זה דיש להתיר טפי, דגם לצורך פרנסה מותר להסתכן אף כשיש חשש שימות על ידי זה. וכדלהלן.

שיעור הסיכון לצורך פרנסה

ב) דהנה שיעור הסיכון עבור פרנסה, מצינו בשו"ת "אמרי אש" (יו"ד סי' נ"ב) דהוא עד שישיט.

דיעווי"ש בתשו' הנ"ל שביאר טעם ההיתר להשכיר עצמו לצבא, ואי"ז בכלל מאבד עצמו לדעת, חדא מדמצינו בדוד המלך שיצא למלחמת הרשות ולא חש לונשמרתם מאד לנפשותיכם, וציין לתוס' בסו"פ שבועות העדות.

ראיות להיתר להשכיר עצמו למלחמה

ג) דהנה אמרינן בשבועות (ל"ה:) אמר שמואל מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענשא. ופירשו בתוס' דמירי מלך המוציא חיילים למלחמת הרשות, אם נופלים שישיט מהחיילים לא יענש אפילו בדיני שמים.

בסוגיא דגיטין מ"ז ע"א

ד) והנה עוד הוכיח בתשו' הנ"ל מגיטין (מ"ז.), דריש לקיש מכר עצמו ללודאי, והרגם. וכתבו התוס' דמעשה זה היה קודם שחזר ריש לקיש למוטב, דאח"כ כ"מסתמא לא היה מזלזל בעצמו כל כך". עכ"ל. - ומשמע דאין במעשיו משום מאבד עצמו לדעת, אלא רק לזולל בעלמא.

מבאר מה שיש לדון בראיית תשו' "אמרי אש"

ה) והנה לכאורה יש לדון בראייתו ממלחמת רשות, דשאני התם דהוה היתר מסויים למלך שהוא רשאי לצאת למלחמה. וכמ"ש ה"חתם סופר" בתשו' (או"ח סי' ר"ח). יעווי"ש שתמה במה שאמרו בני ישראל ליהושע (יהושע א' י"ח) כל אשר ימרה את פיך וגו' יומת, והיכן מצינו בתורת משה שתהא רשות למלך להמית אדם, רק מצות שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, אבל לא שיהא רשאי להמית. וכתב: "ופתרונו של דבר עפ"ד הרמב"ן פ' בחקתי, שכתב עה"פ "כל חרם אשר יחרם מאדם לא יפדה כי מות יומת", והפירוש הוא דכל נשיא בישראל, כשכל ישראל המסכימים להחרים דבר, כל העובר על חרמם חייב מיתה". - וביאר ה"חתם

סופר" דדברי שמואל דס"ל בב"ק (קט"ז). דינא, דמלכותא דינא אתיא כשיטתו בשבועות (ל"ה:) דאמר מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענשא, מפני שזהו כחו של המלך, וכמ"ש בשמואל (א, ח' י"א) "זה יהיה משפט המלך את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו", ע"ש. - ולפ"ז י"ל דבעלמא המשכיר עצמו למלחמה יש בו משום מאבד עצמו לדעת.

בריטב"א בב"מ פ"ג ע"ב

אך יעו"ל בריטב"א ב"מ (פ"ג:) דלמלך יש רשות להרוג. - וע"ע בב"י חו"מ (סי' שפ"ח) בשם תשו' הרשב"א.

מכנים עצמו לסכנה לצורך פרנסה

ו) והנה באנו לדון בגדרי המכנים עצמו לסכנה, אמנם מכיון שהנידון הוא להצלת גויים, באנו לדון בגדרי המכנים עצמו לסכנה לצורך פרנסה.

בתשו' "אמרי אש"

ובתשו' "אמרי אש" (יו"ד סי' נ"ב) כתב אודות המנהג במדינתו שמי שגייסו אותו לצבא בשעת המלחמה, היתה לו אפשרות להחליף עצמו באיש אחר, והיו אנשים שהשכירו עצמם בתמורת תשלום להלחם במלחמה בין גויים לגויים. - והשיב דאין בכך איסור להשכיר עצמו, אע"פ שיש בכך סכנה, כל זמן שהסיכון הוא עד שישיט, דהיינו כש עשרה אחוז. - וראיתו מסוגיא דשבועות (ל"ה:) דכשאין סכנה יותר משישית מותר לצאת למלחמת הרשות.

בתשו' "נודע ביהודה"

ז) ומצינו בתשו' "נודע ביהודה" (יו"ד תנינא סי' י') שהתיר להתעסק בציד חיות לצורך פרנסה, אע"פ שיש בזה סיכון. - וכדכתב בקרא (בראשית כ"ה, כ"ז) ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה, ומי לנו גדול ובקי בצידה יותר מעשו, ובכל זאת אמר על

לתת איש אחד לצבא, והיה בעת שלום, ואם הקהלה לא תתן הם יקחו כחפצם, ואפילו הוא תלמיד חכם ולומד תורה, לכן שכרו הקהלות מכספי הצבור איש שיתרצה ללכת לצבא בעד כסף, והשיב שמותר וגם מצוה היא, הגם כשהצלת האיש בצבא לא היתה ודאי בזמן מלחמה עיי"ש. - ולא אסר לאיש ההוא להסתכן בעד כסף. כי לא הוא ששאל, אלא אנשי הקהלה אם להם מותר. - א"כ לנדון דידן אינה ראייה גמורה.

ביאור תשו' "נודע ביהודה"

ב והנה באמת עיקר ראיית ה"נודע ביהודה" היא כמש"כ "מי שהוא עני ועושה זאת למחייטו, לזה התורה התירה, כמו כל סוחרי ימים מעבר לים, שכל מה שהוא לצורך מחייטו ופרנסתו אין ברירה, והתורה אמרה ואליו הוא נושא את נפשו, ואחז"ל (ב"מ ק"ב) מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה לא על שכרו וכו' וא"כ אל תעשוק פעולת שכיר". ע"ש.

בתשו' "חתם סופר"

ג והנה כדברים האלה כתב גם בשו"ת "חתם סופר" (או"ח סי' נ"א, ד"ה גרסינו) לגבי ברכת הגומל. ביורדי הים, מכניס עצמו לסכנה בידי שמים ובוטח בהקב"ה שלא תהא רוח סערה, ובמדבר שלא יהיו ליסטים וחיות. וכתב (שם בד"ה נחזור) שאמנם מכניס עצמו לסכנה. אבל מוסר עצמו לדין שמים כי רבים רחמיו, לכן אינו מביא קרבן עיי"ש.

דינים העולים

ד ושמעינן מדברי ה"נודע ביהודה" וה"חתם סופר" שלצורך פרנסה רשאי אדם לסמוך על הקב"ה ששומר עמו ישראל, ורובא נוסעים בים ובאוויר בלי מכשול, ואין זה בגדר אין סומכין על הנס (פסחים ס"ד).

המשנ"ב (סי' שכ"ט ס"ק י"ט). - אכן הנידון בזה הוא לענין הצלת שאינם יהודים.

הן אמנם דמכיון וזהו פרנסתו, הרי התיר ה"נודע ביהודה" (תנינא יו"ד סי' י) להתעסק בציד חיות לצורך פרנסה, אע"פ שיש בזה סיכון, כי מי גדול ובקי בצידה יותר מעשו שהכתוב מעיד עליו "ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה" (בראשית כ"ה, כ"ז) ובכל זאת אמר על עצמו "הנה אנכי הולך למות" (שם, ל"ב) ופירש הרמב"ן שהכוונה הפשוטה במילים אלו שעשו סיכון עצמו לצורך פרנסה, כדכתיב "ואליו הוא נושא את נפשו" (דברים כ"ד, ט"ו), ואמרו בב"מ (ק"ב) מפני מה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה לא על שכרו. - ובתשו' "אמרי אש" (יו"ד סי' נ"ב) התיר להשכיר עצמו בתשלום להלחם.

הערה בתשו' "נודע ביהודה"

ה ובעיר ראיית ה"נודע ביהודה מהרמב"ן, לכאורה יש להעיר על הראיה מהרמב"ן, שהרי מפרש שמה שיצחק אבינו שלח את עשו לצוד ציד אינו משום שהענין היה צריך לזה, שהרי היה עשיר גדול, אלא שכן היה דרך המלכים מקדם לסעוד ממה שיביאו להם מנחה, וכאן כדי שתשרה עליו רוה"ק. - ומה שעשו אמר הנה אנכי הולך למות, ר"ל כיון שזה היה תוכן חייו להיות "איש שדה" וציד. הגם שהיה ביכולת אביו לפרנסו בכבוד וללמדו תורה. - וגם ה"נודע ביהודה" (תנינא יו"ד סי' י) אינו מביא זאת לעיקר ראייה, אלא רק להראות מזה שההולך בין גדודי חיות מסתכן, וכתב שלכן לצוד חיות לתענוג אסור, משום ונשמרתם מאוד לנפשותיכם.

הערה בתשו' "אמרי אש"

א והנה בשו"ת "אמרי אש" (חיו"ד סי' נ"ב) הנדון הוא שהשלטון הטיל על כל קהלה

עצמו "הנה אנכי הולך למות" (בראשית כ"ה, ל"ב). ופירש הרמב"ן שהכוונה הפשוטה היא שעשו סיכון עצמו כל יום בין גדודי חיות. - והיינו שהתירה התורה לסכן עצמו לצורך פרנסה, כמו שמותר לסוחרים לעבור אורחות ימים בגלל הפרנסה. והתורה אמרה: "ואליו הוא נושא את נפשו" (דברים כ"ד, ט"ו), ובב"מ (ק"ב) דרשינן, מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה, לא על שכרו.

בתשו' "אגרות משה"

ויעוי' בשו"ת "אגרות משה" (חול"מ ח"א סי' ק"ד) שהתיר להתפרנס ממשחק זריקת כדורים, שמסתכן בכך, מפני דאמרינן ואליו הוא נושא את נפשו.

הרווחה בפרנסה

ה והנה יש לחקור כשרצונו להוסיף בפרנסה, דדלמא אין בזה היתר. - אכן מכיון דאיתא במו"ק (י"ד), דהיוצא להרווחה לחול"ל שרי, אע"פ שיש לו כבר פרנסה. וכדקיי"ל כיו"ב בשו"ע או"ח (סי' רמ"ח סעיף ד') לענין היתר לצאת בספינה בערב שבת לצורך מצוה, שכתב הרמ"א דיציאה לסחורה חשיבא ג"כ למצוה, ובמשנ"ב (שם ס"ק ל"ד) הוסיף דה"ה להרווחה שרי, דחשיב מצוה.

האם רופא חייב לרפאות

כשיש ספק התדבקות

ט והנה כשהנידון היה על הצלת יהודים, היה מצוה על הרופא לנסוע, שהרי ה"פתחי תשובה" בשו"ע חו"מ (סי' תכ"ז סק"א) כתב שאע"פ שאינו חייב להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל יהודי מודאי סכנה, מ"מ צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה, ולא לדקדק ביותר וכאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך. וכמ"ש

❖ באיסור למסור לגויים אפילו בייחודוהו

ממיתה אין דינו כרוודף, כדאיתא בירושלמי (פ"ח דתרומות ד') אמתני' דנשים שאמרו להם עובדי כוכבים תנו אחת מכם ונטמא, ואם

מונע חבירו להציל אחר

ממיתה אין דינו כרוודף

א) הנה לכאורה המונע מחבירו להציל אחר

ואך את דמכם וגו'

(בראשית ט', ה').

דברי הבי"ח בהכרעת ההלכה

(ו) ויעו"ב בב"ח (ביו"ד סי' קנ"ז סק"ד) שהביא מהגהות מיימוני (פ"ה מיסודי התורה, אות ו') שכבר תמה ע"ד הרמב"ם, למה לא פסק כרבי יוחנן דאמר אע"פ שאינו חייב מיתה. - וכתב הב"ח: "ובתשובתי הארכתי לבאר דמה דפסק הרמב"ם כריש לקיש, אית ליה מסמרות נטועים ויסודות קבועים, וכך פסק באגודה סופ"ח דתרומות, וכן נראה מדברי הרב בהגהת שו"ע שהביא שתי הסברות וכתב סברת הרמב"ם באחרונה, נראה דהכי נקטינן לחומרא". עכ"ד הב"ח.

הערה בסוגיא דר' יוחנן וריש לקיש

(ז) ואכן מה שנתבאר בדברי ריש לקיש דגם כשיחודו לאחד לא ימסרוהו אלא רק במחוייב מיתה כשבע בן בכרי ובלא"ה אסור למוסרו ולא דיינינן ליה כרודף במניעת הצלת הרבים, דבאמת גם כשאינו הורג בעצמו חשוב רודף, אלא דאין סיבה וטעם שיהרגו כולם מפני היחיד שיחודו רק עילה מצאו הגויים כדי להרוג כולם ולכן אין היחיד נידון כרודף. - הנה י"ל דזהו עיקר פלוגתא דריש לקיש ורבי יוחנן, והיינו טעמא דרבי יוחנן דכשיחודו הגויים לאחד מהם ימסרוהו להם, ואע"ג דיש חייב טעם דהיחיד, מ"מ ימסרוהו, דס"ל דהוי רודף בכה"ג. אבל ריש לקיש פליג בזה.

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי

(ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה

לפי סעיף 46 לפקודת מס הכנסה.

משרד: רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,

טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office: 21 Harav Kotler St.

Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091

וכדאמרינן בב"ק (ק"ז): בהווא גברא שהעלה חמורו לספינה והחמור רצה להטביעה, ואמר רבה דשרי להשליך החמור למים דה"ל כרודף, וה"ג בעל הרכוש שמעכב השחרור הו"ל כרודף, דשבי הוי סכנת נפשות. ויתבאר להלן בעניני שמירת הגוף והנפש (סימן ב.). - ומבואר דהמונע מהצלת אחר ממיתה דינו כרודף.

בן מצינו באור שמח

(ד) והנה כיו"ב יעו"ב ב"אור שמח" (פ"א מרוצח ה"ח) דהא דמותר להרוג הרודף הוא גם בלא שיהיה ברודף דין רוצח. שהרי המוסר לגוי מותר להרגו מדינא דרודף כדאיתא בב"ק (ק"ז). - והוסיף האו"ש דמה"ט גם למ"ד אשו משום ממונו מותר להרוג למדליק מדין רודף, דכל שגורם מיתה לחבירו הו"ל רודף ומצוה להורגו.

כשיחודו לאחד האם ימסרוהו

גם כשאינו מחוייב מיתה

(ה) ואמנם כל מה שנתבאר הוא מהא דחזינן אליבא דריש לקיש דגם כשיחודו לאחד לא ימסרוהו אלא רק במחוייב מיתה כשבע בן בכרי ובלא"ה אסור למסרו. - אכן רבי יוחנן פליג.

הכרעת הבי"ח

ובאנו לדון היאך נקטינן להלכה. ויעו"ב בב"י (יו"ד סי' קנ"ז) שכתב: "ומשמע דהלכה כרבי יוחנן, וכן נראה מדברי רבינו שמעון בפירוש המשנה, ומדברי הר"ן במסכת יומא (ד' ד"ה ומיהו). וכתבו דה"ה לנשים שאמרו להן גוים תנו לנו אחת מכם ונטמאה כו' שאם יחודו להם יתנו אותה ואל יטמאו כולן". [והב"ח והסיף, דכ"מ בסמ"ג לאוין קס"ה, ובסמ"ק סי' ע"ח].

בשיטת הרמב"ם

אמנם כתב הבי"י, וז"ל: "אבל הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה (ה"ה) פסק כריש לקיש. וצריך טעם למה, דהא בכל דוכתא קיימ"ל (יבמות ל"ו). הלכה כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש. - ואפשר דפשט לישנא כוותיה דריש לקיש דייקא טפ"י. עכ"ד הבי"י.

לאו הרי אנו מטמאים את כולכם יטמאו את כולן ולא ימסרו להם נפש אחרת מישראל. - ובירושלמי גרסינן, תני סיעת בני אדם שהיו מהלכים בדרך ופגעו בהן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם אפילו כולם נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל. יחדו להם אחד, כגון שבע בן בכרי, ימסרו אותו, ואל יהרגו. אמר רבי שמעון בן לקיש, והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי. ורבי יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי. ע"ש.

והנה מדחזינן אליבא דריש לקיש דגם כשיחודו לאחד לא ימסרוהו אלא רק במחוייב מיתה כשבע בן בכרי ובלא"ה אסור למוסרו, ולא דיינינן ליה כרודף, אבל כשהוא עצמו אינו ההורג לא הוי רודף. - לפ"ז שמעינן דעובר המונע מריפוי מחלת אמו המסוכנת, דאינו נידון כרודף.

יש לדחות דעובר נחשב רודף

(ב) אמנם יש לדחות, דהביאור בהא דס"ל לריש לקיש דגם כשיחודו לאחד. לא ימסרוהו אלא רק במחוייב מיתה כשבע בן בכרי ובלא"ה אסור למוסרו, ולא דיינינן ליה כרודף, שהרי מונע הצלה מרבים. אינו מטעם הנ"ל דדוקא כשהוא עצמו הורג חשיב רודף. ד"ל דגם כשאינו הורג בעצמו נמי חשיב רודף, אלא הביאור בזה, דאין סיבה וטעם למה יהרגו כולם מפני היחיד שיחודו אלא דהגויים מצאו עילה להרוג כולם, ולכן אין לדון היחיד כרודף. - ולפ"ז שפיר י"ל דעובר המונע מריפוי מחלת אמו המסוכנת דנידון כרודף.

מצינו כעין זה במהרשד"ם

(ג) ומצינו נידון כע"ז בתשו' מהרשד"ם (סי' שד"מ) בנידון אנסים שתפסו ספינה שהיו בה ישראלים, וגם רכוש רב של אחד שלא נסע עמהם, ונתפשו עם האנסים שישחררו הישראלים שתפסו אבל את הרכוש לא יחזירו, ומשפחות הישראלים בקשו מאותו שהיה לו רכוש בספינה שלא נסע עמהם שימחול על רכושו ועי"ז ישחררו את הישראלים, והלה סירב למחול על רכושו. - ופסק מהרשד"ם שבעל הרכוש דינו כרודף, ועלינו לכפותו למחול על רכושו,